

VAN GROENE HOOFDSTRUCTUUR TOT VLAAMS ECOLOGISCH NETWERK

Tekst: Jos Gysels, diensthoofd Beleid
Uit: Natuur.blad December 2001

Komt er nog een happy-end aan het verhaal van de Groene Hoofdstructuur en het Vlaams Ecologisch Netwerk? Landbouwers, bosbouwers en grondbezitters duwen op de rem. De regering lijkt evenmin gehaast en het Vlaams parlement kijkt de andere kant op. Alleen de Europese Commissie laat nu en dan van zich horen. Voor Natuurpunt wordt dit het komende jaar een bijzondere testcase.

Op 7 december 2001 heeft de Vlaamse regering een voorstel van minister Vera Dua goedgekeurd voor de aanpak van de afbakening van het VEN. Dit is een belangrijke stap waarbij afgesproken werd om in de eerste fase 84.000ha aan te duiden. De regering zal zich later uitspreken over fase 2. Naast de afbakening wordt ca. 8000ha omgezet naar een groene bestemming. Dat zal gebeuren door zgn. groene ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP). Hiervoor is minister Dirk Van Mechelen verantwoordelijk.

De feitelijke afbakening zal pas starten na de aanpassing van het natuurdecreet en het opstellen van een reeks uitvoeringsbesluiten over de maatregelen die van kracht worden in het VEN, over de opmaak van natuurrichtplannen en over subsidies voor bosbeheer en beheersovereenkomsten met landbouwers. Bij die gelegenheid wordt ook het reservatenbesluit gewijzigd.

De ontwerpkaarten die reeds zijn gemaakt door het Instituut voor Natuurbehoud worden voorgelegd aan de landbouw-, bosbouw- en natuurorganisaties voor ze naar de regering gaan. Later volgt dan nog een openbaar onderzoek.

Intussen zijn de meerderheidsfracties begonnen met de opmaak van een voorstel van decreet voor wijziging van het natuurdecreet. Die wijziging is nodig om tegemoet te komen aan de eis van Europa om het natuurdecreet in overeenstemming te brengen met de habitatrichtlijn. Een stemming in commissie voor het kerstvakantie was vooropgesteld.

Natuurpunt heeft enkele aandachtspunten op een rij gezet. Zo vragen we aan de commissieleden om noodmaatregelen te voorzien als de doelstellingen niet gehaald worden in 2003. We denken daarbij aan overheidsmaatregelen in alle VEN-waardige gewestplanbestemmingen.

In 1991 kondigde minister Kelchtermans de Groene Hoofdstructuur (GHS) aan. Zijn opvolger minister De Batselier kreeg te maken met fel protest van landbouwers. De emoties liepen zo hoog op dat het bij momenten zelfs tot gewelddadige acties kwam. De Groene Hoofdstructuur werd opgeborgen en vervangen door het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN). Een naamsverandering die vooral een inlevering betekende: 335.000 ha natuurkern- en natuurontwikkelingsgebieden werden teruggebracht tot 125.000 ha grote eenheden natuur en grote eenheden natuur in ontwikkeling. Wel werd in het natuurdecreet van 21 oktober 1997 bepaald dat de afbakening van het VEN diende te gebeuren vóór januari 2003. Vier jaar later is

evenwel nog steeds geen vierkante meter VEN aangeduid. Tot overmaat van ramp heeft de regering in juli 2001 besloten om de afbakeningsprocedure te verzwaren met een bijkomend openbaar onderzoek. Komt er ooit nog een Vlaams Ecologisch Netwerk? Voor Natuurpunt wordt dit een eerste testcase voor de beoordeling van het natuurbeleid.

Ecologische netwerken

De Groene Hoofdstructuur en het latere VEN dienen opgevat te worden als een samenhangend geheel van grotere natuurgebieden. Het VEN is zelf een deel van de natuurlijke structuur waartoe ook verweving- en verbindingsgebieden horen naast verspreide groengebieden en natuurreservaten. GHS en VEN zijn geïnspireerd op voorbeelden uit het buitenland zoals de Ecologische Hoofdstructuur in Nederland. Ook Europa en internationale organisaties promoten de ontwikkeling van ecologische netwerken. In uitvoering van het verdrag van Ramsar zijn in Vlaanderen een aantal gebieden aangeduid voor de bescherming van watervogels. Natura 2000 is het Europees netwerk van speciale beschermingszones volgens de vogel- en habitatrictlijn. Een deel van deze internationale gebieden is in intussen afgebakend, maar vooralsnog ontbreken de wettelijke beschermingsmaatregelen. België is hiervoor overigens door de Europese Commissie op de vingers getikt.

Van eilandtheorie ...

Ecologische netwerken zijn geen uitvinding van de politiek. Aan de grondslag ligt een wetenschappelijke theorie over het voorkomen van planten en dieren op eilanden. Het was al langer bekend dat eilanden arm zijn aan soorten in vergelijking met het nabijgelegen vasteland. In de jaren '60 kwamen wetenschappers tot de vaststelling dat het aantal soorten toeneemt met de oppervlakte van het eiland en afneemt met de afstand tot het vasteland. Deze wetmatigheid geldt ook voor natuurgebieden die als eilanden verloren liggen in een natuurvijandig cultuurlandschap. Het natuurbehoud kan hieruit belangrijke lessen trekken. Afzonderlijke natuurgebieden mogen niet te klein zijn en moeten met elkaar in verbinding staan om uitwisseling van planten en dieren mogelijk te maken. Dat kan door het in stand houden van verbindingselementen, zoals houtkanten, bermen, beken en rivieren, dassentunnels en natuurontwikkeling in stedelijke omgeving, bekend onder de verzamelnaam ecologische infrastructuur. Door de ontwikkeling van de ecologische infrastructuur in verwevings- en verbindingsgebieden kunnen de barrières tussen de natuurgebieden van het VEN weggenomen worden.

... tot MINA-plan

Het eerste beleidsdocument waarin de theorie in praktijk werd gebracht is het Milieu- en Natuurbeleidsplan (MINA-plan) 1990-1995. Daarin staat als doelstelling: "We hebben nood aan een offensief en planmatig natuurbeleid, dat binnen tien jaar een duurzame natuur tot stand kan brengen in: a) een groene hoofdstructuur; b) een ecologische infrastructuur bestaande uit verbindingselementen; c) een ecologisch aanvaarde milieukwaliteit". In het MINA-plan 1997-2001 wordt hierop voortgebouwd. Het afbakenen en verder invullen van een natuurlijke structuur voor Vlaanderen is één van de bindende acties van het tweede MINA-plan.

Een afbakeningsproces(sie)

Tussen de lancering van de GHS in 1991 en de opname van het VEN in het natuurdecreet en het RSV verliepen zes lange jaren. Over het natuurdecreet kon pas gepraat worden na goedkeuring van het mestdecreet. Maar zelfs dan duurde het nog twee jaar voor er een beslissing viel. De toenmalige minister beloofde in zijn beleidsbrief dat eind 1998 in een eerste fase 60.000 tot 80.000 ha VEN zouden worden afgebakend. Hiervan kwam uiteindelijk niets terecht. Wel werden voorstellen uitgewerkt voor de kustzone en voor één gewestplan per provincie, samen goed voor (amper) 25.000 ha VEN. Over de ontwerpkaarten werd in juli 1999 overleg gepleegd met de doelgroepen. Er volgde een beslissing van de regering, maar door verzet van de drukkingsgroepen verdwenen de kaarten voorgoed in de schuif.

Hoe dichtbij is VERAf?

De huidige paarsgroene regering bevestigde in haar regeerakkoord de doelstellingen van het natuurdecreet voor het VEN, maar was van oordeel dat tegelijk ook een agrarische 'gele' hoofdstructuur en een bosstructuur moest worden afgebakend.. Minister Dua maakte van de afbakening een prioriteit. Er werd een project opgestart met de speelse naam VERAf (VERweving en Afbakening). Het Instituut voor Natuurbehoud kreeg de opdracht om kaarten te tekenen: een 'wenselijkheidskaart' (220.000 ha), een 'prioriteitenkaart' (135.000 ha) en een 'consensuskaart'(ca. 75.000 ha). Op deze laatste staan alle natuurgebieden van de wenselijkheidskaart binnen groene bestemmingen die niet geschikt geacht worden voor landbouw. Omdat er al een tijdje een 'gewenste agrarische structuur'-kaart (GAS) bestond, werd het nodig bevonden om eerst een gewenste natuur- en bosstructuur (GNBS) te maken. Het Instituut voor Natuurbehoud hiervoor tekende een kaart van 220.000 ha. Ter vergelijking: de oorspronkelijke Groene Hoofdstructuur bedroeg 335.000 ha. Op basis van de GNBS, intussen omgedoopt tot natuursystemenkaart, werd vervolgens een prioriteitenkaart van 135.000 ha geselecteerd. Deze vormt de basis voor de consensuskaart: een kaart met maximum 75.000 ha VEN-waardige gebieden binnen groene bestemmingen die niet overlappen met de gewenste agrarische structuur. Aanvullend zou de minister van ruimtelijke ordening zich in de eerste fase engageren tot de opmaak van een groen ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) voor de realisatie van 10.000 ha (van in totaal 38.000 ha) groene gewestplanwijzigingen.

Lambermont zet de klok terug

Het zag er niet naar uit dat VERAf de afbakening van het VEN nog zou kunnen afwerken voor januari 2003, maar de realisatie van de eerste fase zat er wel nog in. Tot het Lambermontakkoord in 2001 opnieuw roet in het eten kwam gooien. De overheveling van onder andere de landbouwbevoegdheden naar de gewesten, leidde tot een aanpassing van het Vlaams regeerakkoord. Door een rare politieke kronkel waren de regeringspartijen van oordeel dat bij deze gelegenheid ook de procedure voor afbakening van het VEN moest worden gewijzigd. Dat gebeurde niet om verloren tijd in te halen, maar om de procedure te verzwaren met een bijkomend openbare onderzoek. Voor de groene gewestplanwijzigingen die nodig zijn om het VEN af te bakenen buiten de groengebieden, verandert er in principe niets. Hiervoor moet het initiatief genomen worden door minister Van Mechelen.

Niet alleen het VEN

Voor Natuurpunt wordt dit dossier een bijzondere testcase. Niet zozeer omdat het natuurbehoud staat of valt met de afbakening van het VEN, maar omdat het symbool staat voor het slagen of falen van het gebiedsgericht natuurbeleid. Tot nu toe is eigenlijk alleen vooruitgang geboekt bij de erkenning en inrichting van natuurreservaten. Al is zelfs dat niet meer dan een troostprijs omdat ook hier de doelstelling - 70.000 ha erkende reservaten in 2007 - zelfs bij benadering niet zal worden gehaald. De grote inhaalbeweging, beloofd door het natuurdecreet, begint te gelijken op een schildpaddenrace.